

Համադրական ականարկ մը
հայ թատրոնի
պատմութեան վրայ

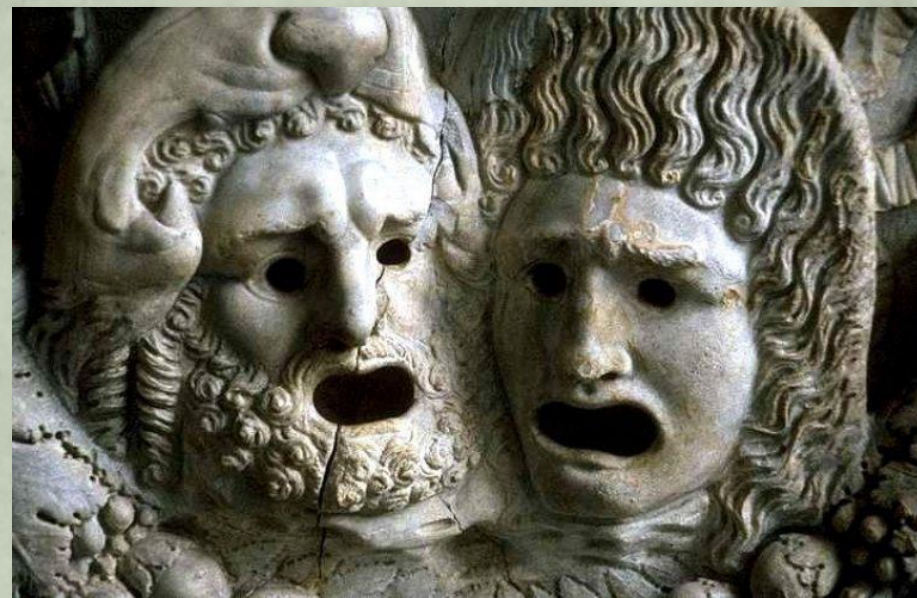
Վիգէն Թիւֆէնքճեան

24 փետրուար 2024

Նախաքրիստոնեական շրջան

Յունական թատրոնի հետքերով

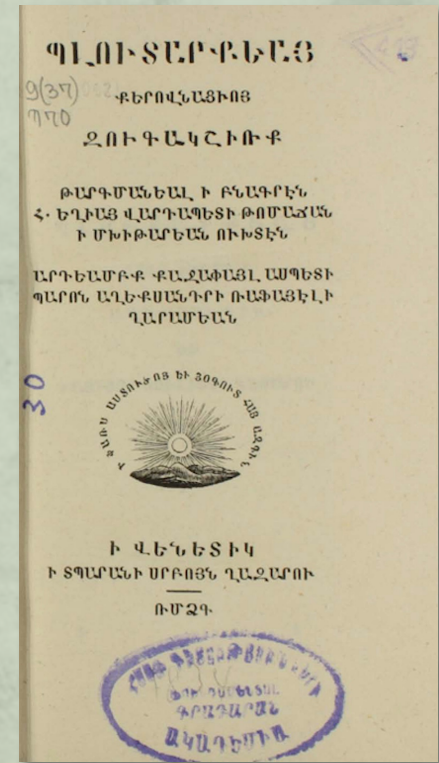
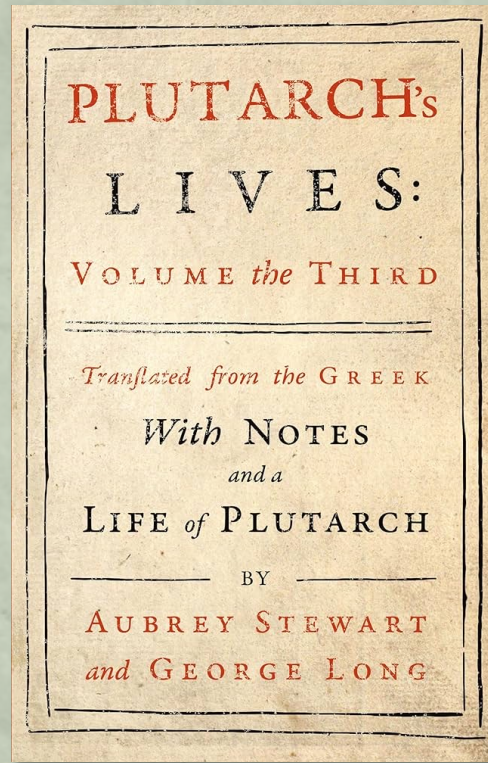
- Չորս պայմաններ
 1. Բնագիր
 2. Դերակատարներ եւ երգչախումբ
 3. Բեմահարթակ
 4. Հանդիսատեսներ

Պլուտարքոսի վկայությունը

Պլուտարքոս
(c. 46 - c. 120 AD)

Առաջին հայ թատերագիրը՝ Արտավազդ Բ.

Արտավազդ Բ. (56-31 ՆՔ)

Ողբերգութիւններ, ճառեր եւ պատմութիւններ

յԱրշակունեաց ծնեալք 'ի Միլեսացւոց
բողիցն և Յոնիացւոց :

Այլ զայնու ժամանակաւ հաշտութի
խօսեալ էր Հիւրովդ ընդ հայկազինն Ար-
տաւազդայ, և ածեալ ևս էր զքոյր նորա
'ի կին որդւոյ իւրում Պակորոսի . ուստի
և խնճոյս և գիներբուս պատրաստէին նո-
քա միմեանց, և շատ ևս սփոփութիւնք
հեշտալուրք Ելլադացի ականջաց . քանզի
և ոչ անհմուտ ինչ էր Հիւրովդ լեզուին և
դպրութեանցն Հելլենաց : Իսկ Արտա-
ւազդ ինքնին և Ողբերգութիւնս ևս քեր-
թեայ ունի, և Ճառս և արձանագրեալ
Պատմութիւնս, յորոց կէսք կան և մինչև
ցայսօր 6 :

Իսկ իբրև Վրաստոսի գլուխն ածաւ առ
դուրսն, չև էր խնճոյքն արձակեալ . և

Արքունական ներկայացումներ

յԱրշակունեաց ծնեալք 'ի Միլեսացւոց
բողիցն և Յոնիացւոց :

Այլ զայնու ժամանակաւ հաշտութի
խօսեալ էր Հիւրովդ ընդ հայկազինն Ար-
տաւազդայ, և ածեալ ևս էր զքոյր նորա
'ի կին որդւոյ իւրում Պակորոսի . ուստի
և խնճոյս և գիներբուս պատրաստէին նո-
քա միմեանց, և շատ ևս սփոփութիւնք
հեշտալուրք Ելլադացի ականջաց . քանզի
և ոչ անհմուտ ինչ էր Հիւրովդ լեզուին և
դպրութեանցն Հելլենաց : Իսկ Արտա-
ւազդ ինքնին և Ուլբերգութիւնս ևս քեր-
թեալ ունի, և ճառս և արձանագրեալ
Պատմութիւնս, յորոց կէսք կան և մինչև
ցայսօր 6 :

Իսկ իբրև Վրաստոսի գլուխն ածաւ առ
դուրսն, չև էր խնճոյքն արձակեալ . և

Կրկեսային խաղեր եւ խեղկատակութիւններ

Չռոմի մէջ, «թատրոնը կը վերածուի կրկեսային խաղերու եւ *քանդումի*ներու՝ մարդուն վայրագութեան բնագոյները եւ սեռային ցանկութիւնները փայփայող տեսարաններով: [...] Բեմը հանդիսավայր դարձած է թափանցիկ քօլերով ներկայացող մերկ կիներու եւ մինչեւ իսկ իրական մարդասպանական արարքներու, որոնք տարօրէն կը գրգռեն ու կը խանդավառեն հանդիսատեսներու ծովածաւալ խուժանը»:

Չեքիեան 8-9

Վարձակները

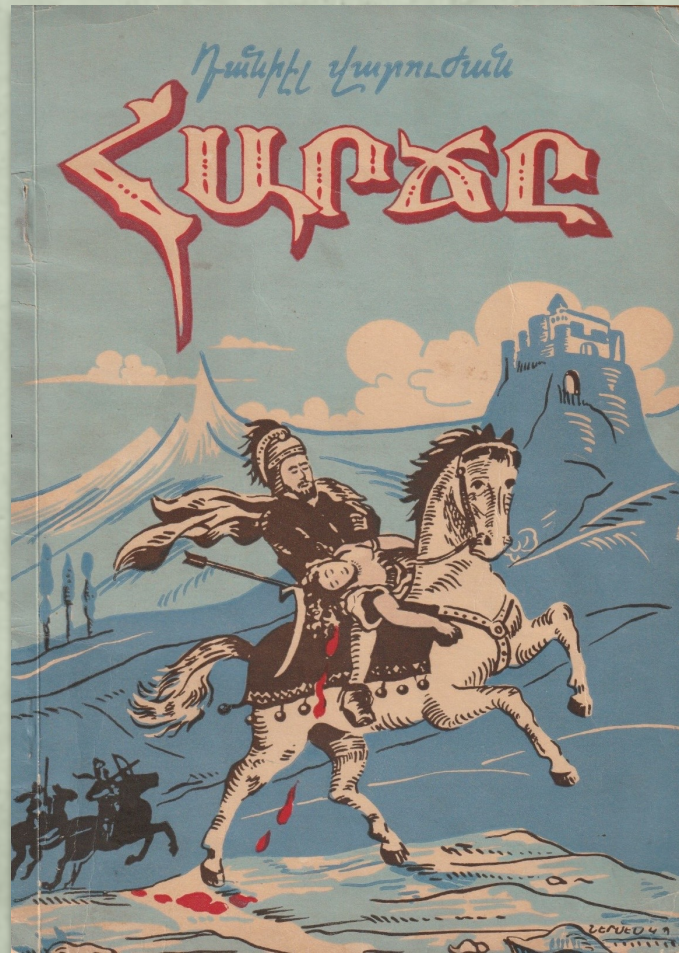
վարձ բառեն՝ կը նշանակէ վարձուած

1. ինճոյթներում եւ հասարակական տեղերում պարող՝ երգող կին. գուսան:
2. թեթեւ վարքի տեր՝ անպարկեշտ կին:
3. պոռնիկ կին:
4. միմոս, խեղկատակ:

Նագիւնիկ

Օր մը, Սիւնեաց Բակուր Նահապետը զայն (Տրդատը) ընթրիքի հրաւիրեց: Երբ ուրախ էր գիւնիով, Տրդատ տեսաւ կին մը, որ շատ գեղեցիկ էր եւ ձեռքերով կը նուագէր, անունը՝ Նագիւնիկ: Տրդատ ցանկաց զայն եւ ըսաւ Բակուրին. «Այդ վարձակը ինձի տո՛ւր»: Ան պատասխանեց, «Չեմ տար, որովհետեւ իմ հարճն է»: Իսկ Տրդատ այդ կնոջ զարնուած՝ սեղանակիցներուն առջեւ զայն իր մօտ քաշեց եւ զայն ցանկութեամբ կը համբուրէր՝ սիրահարուած, անզուսպ երիտասարդի նման: Բակուր Նախանձէ տարուած ոտքի ելաւ, որպէսզի կինը բաժնէ անկէ. բայց Տրդատ եւս ոտքի ելաւ եւ ծաղկամանը իբր զէնք գործածելով սեղանակիցներն ալ ցրուեց:

Դանիել Վարուժան – Հարձը (1912)

Ե. - ԺԷ. դարեր

Եկեղեցւոյ հայրերու պայքարը թատրոնի դէմ

Ինչպէս կործանենք պիղծ թատերախաղերու տեղերը, որոնք մահաբեր որոգայթներ են, բազում չարիքով լեցուած ժողովարաններ, բոլոր ախտերու արուեստանոցներ: Քանզի կոյսերը այնտեղէն կը մղուին պոռնկութեան, ամուսնացածները՝ շնութեան. այնտեղէն է, որ կանայք ատելի կը դառնան իրենց ամուսիններուն, իսկ ամուսինները արհամարհելի կը դառնան իրենց կիներու աչքին: Այնտեղէն է, որ զաւակները թշնամի կը դառնան հայրերուն եւ ծառաներն իրենց տերերուն. այնտեղէն է ծերերու անմտութիւնն ու երիտասարդներու

վաւաշոտութիւնը, պառաւներու պագշոտութիւնը, երիտասարդ
աղջիկներու գեշութիւնը, տղամարդկանց լկտիութիւնը եւ կիներու
կատաղութիւնը: Այնտեղէն են կիներու մարդոց հրապուրելը, ամուս-
նալուծութիւնները, մանկասպանութիւնները, պճնուելու արդու-
զարդերը. այնտեղէն են սնափառութիւնն ու զարդարանքները եւ այլ
չարիքներ. այնտեղէն են նաեւ զանազան պղծութիւնները, որոնց
մասին խօսելն իսկ աղտեղի է:

Մանդակունի 133

Թատրոնը Միջին Դարերուն

Ըստ հայ թատրոնի պատմութեան մասնագետ Գեորգ Գոյեանի, այդ դարերուն, գուսան-խեղկատակները կը ներկայացնէին [...] տարփալից-զաւեշտական բնոյթի գործեր, [...] որոնք կ'արտայայտէին հասարակութեան ցած խաւերու հակումներն ու տրամադրութիւնները: Գոյեան կ'աւելցնէ, որ այդ էր պատճառը, որ պաշտօնական եկեղեցին կը շարունակէր պայքարիլ թատրոնի դէմ, զայն նկատելով իբր «հեթանոսութեան մնացորդ»:

Թատրոնի գոյատևումը

Հայ եկեղեցւոյ մէջ՝ պաշտամունքի երկու հիմնական ձեւերը, որ են Պատարագ եւ Ժամերգութիւնն, ունին շատ ցայտուն բեմական կառուցուածք մը: Ս. Պատարագը [...] իր խորքին մէջ եապես գործողութիւն եւ տրամախօսութիւն մըն է [...] Մինչեւ իսկ տաճարներու ճարտարապետական կառոյցը՝ բարձր ու տեսանելի բեմով, կրկնակ վարագոյրներու գործածութիւնը, աղօթքներու տրամախօսական բաշխումը՝ ընդմէջ քահանային, սարկալագներու եւ դպիրներու, [...] կը շեշտեն հայկական ծիսակատարութեան բեմական բնոյթը:

Թատրոնը ժողովրդական մշակույթին մեջ

- Բարեկենդան – ծպտում
- Շպարում
- Հարսանեկան ականդուրներ
- Ժողովրդական խաղեր (Համբարձում)

ԺԷ. - Ի. դարեր

Թատերական ներկայացում Լվովի մեջ (1668)

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՀԱՅ ՈՂԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

ԱՍՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՐՈՑՆ ԶՈՒՅՄՍԵՐ

(Անտիպ քատրերգուրիւն. հանեալ 'ի Հասարակաց Գրատանէն վեկնակոյ):

Հետեւալ թատրերգութիւնն, որ Մարտիրոսաբիւն Սրբայն Հսիկախ. մնայ անունը կը կրէ, շինուած է ներկայացուած է առաջին, գուցէ նաև վերջին անգամ՝ մեր Լեհահայ եղբարց թշուառ և տաղնապալից ժամանակի մը մէջ, յամեն 1668, յորում դեռ Լեհահայոց եպիսկոպոսական աթոռոյն վրայ կը նստէր խռովութեանց առիթ հովիւ մը, Տէր Նեկողայոս Յորոսովիչ: Մենք նոյն թատրերգութիւնը կը հրատարակեմք 'ի Հանդիսիս, ուղղելով միայն ձեռագրին յայտնի վրիպակները, որք և օրինակողին անվարժութեանն ապացոյց են: Օրինակն զը.

բուած է նօսր գրով և զիրենթեանի. որոյ վերջին թղթոց վրայ կը գտնուի ցանկ՝ թատրերգութեան անձինքը ներկայացընող ազգայնոց անուանց. յորոց մին ծանօթ է նաև հայ գաղթականութեան պատմութեան մէջ, իւր խաղացած նշանաւոր դերով, որ է վարդան Յունանեան թոխաթեցի սարկաւազն, զոր նուիրակի մը հետ 'ի Լեհա ուղարկած էր Յակովբ Զուլպայեցի կաթողիկոսն. և հոն իւր խաղաղաւոր քնուութեամբ ամենուն ընդունելի լինելով՝ քիչ ետքը յայրոգեց Նեկողայոսի: Հետեւեալներն են կարգաւ նոյն ցուցակին մէջ նշանակուած անուններն:

ԱՆՁԻՆԻՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

Յովհաննէս Ալանովիչ, կամենիցացի.
Գրիգոր Ներսեսովիչ, Լաւովացի.
Դաբրէլ Միսիրովիչ, Լուբինացի.
Դարդան Յունանեան, թոխաթեցի.
Թէոգոր Աւգոստինովիչ, Լեոպոլսեցի.
Սեման Բուզանովիչ, Լաւովացի. (ցե. վարդան ատուր Ներսեսովիչ, Լաւովա.
Քաղտասար Բալովիչ, կամենիցացի.
Գաբրիէլ Զախնովիչ, Լեոպոլսեցի.
Յակովբ Մարգիէլիչ, կամենիցացի.

Գրիգոր Գաբրիէլովիչ, կամենիցացի.
Անդրէաս Վաքովիչ, Լաւովացի.
Փլուրիան Մինասովիչ, Լաւովացի.
Սեման Զախնովիչ, Լեոպոլսեցի.
Խալատուր Հաճիովիչ, Լեոպոլսեցի.
Ղազար Յակոբովիչ, Լաւովացի.
Սեման Հաճիովիչ, Լեոպոլսեցի.
Թովմաս Տարկանյալի, Բոտաղիկացի,
Ռաֆայէլ Կլովիչ, Սիրազիկացի.

Ներկայացուցեալ 'ի Բասնայապե. տական Դպրանոցի, ընդ վարչութեամբ Կարգաւորացն Առաքելականաց՝ Թէա.

զինեան կոչեցելոց. 'ի Լեոպոլսի, յամեն 1668, յամենանն զեկտեմբերի:

ԱՆՁԻՆԻՔ

ՍՈՒՐ ԳՐԻՄՈՐ ԼԻՍՍԱՅՈՒՆ.
ՍՈՒՐ ՀՈՒԹՈՍԻՆ.
ՍՈՒՐ ԳՅՈՍՆԷ.
ՏՈՒՐԱՍ ԲԱՅԱՆՈՐ.
ԲՈՒՐՈՎՈՒՄԻՍ, քոր քաղաքին Տրդատայ.
ԿԱՐԷՆ, Իլիան Տրդատայ և սիրոյ Հոխիսիսի.
ՏԻՍԱՍ, խորհրդակից Կարանի.

ԷՄԼԵՅՍ, Պատգամաբեր 'ի Հայաստան, 'ի կողմանէ Դիոնիսիանոսի Կայսեր.
ՕՍԵԱ, դայեակ խորովողատոյ.
ԿԱՆՈՐԳ, ՄՆԻՔ, ՔՐԻՍՏՈՍԵՍ, ՔՐԻՍՏՈՍԵՍ.
ՏԼԱՍ մի, ժառայ խորովողատոյ.
ԻՆԻ.
ԶԻՆՈՒՐՔ.

Տեսարանն է 'ի վարարշապատ 'ի մայրաքաղաքն Հայաստանեայց:

Ն Ե Ր Գ ՈՐ Մ ՈՒ Թ Ի Ի Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ՀՈՒԹՈՍԻՆ, ԳՅՈՍՆԷ

Հոխիսիսիւն. Հաստատեալ է, մայր. ոչ յաւետ փախչիմ, Ձոր հրամայեալ է՝ անտեղծ փեսայն իմ՝ փախուտ արդկու այժմ. և 'ի սրտի Հոռովմայականի՝ չէ յաւետ արժանի Անթալից երկիւղ. 'ի նանիր տանջանաց Անկարոյ մարդոյ, 'ի պիղծ հարսանեաց Դուապոյտ կայսեր, փախեալ մինև աստ, Ձի 'ի քո կարիցիմ՝ յանարատ յառագաստ, Սէր իմ, մտանել յամբիս: Ի սկզբանէ, Սիրելի, մի յամեր. ապատեալ 'ի բանդէ Ծանրաբեռն մարմնոյ՝ զհարսը տառապեալ. Լեր զթած:

Գայիւանէ. Զուարճանամ, դուստր սիրեցեալ, Տեսանել 'ի քեզ զցանկութիւնս՝ արժան Հարսին Գրեատուի, որ աներկբայական Մտօք՝ արհամարհէ զահ բռնաւորաց՝

Սբ. Ղազարի Մխիթարեան թատրոնը

- Բարեկենդանին կամ Ճնուկդին նորընծաները ներկայացում կու տային
- Կղզիին վրայ առաջին ներկայացման թուական 1730
- Ներկայացումներ
 - 1734 *Խաղ հիւանդին*
 - 1737 *Բաադամ եւ Բաադ*
 - 1742 *Խաղ հիւանդին, Նահատակութիւն Եր. Տն. Կոմիտասայ*
 - 1743 *Խաղ ճգնաւորաց*
 - 1744 *Տն. Կոմիտաս*
 - 1776 *դարձեալ Տն. Կոմիտաս.*

Դեպի աշխարհաբար

Կատակերգութեան եւ զաւելչտի ճամբով բեմ կու գայ «ժողովրդական լեզուն՝ աշխարհաբարը, ընդհանրապէս պոլսական ռամկօրէնի ձեւով, խառն թուրքերէն բառերով եւ ասութիւններով: Երբեմն կը զգացուի, սակայն, աւելի մաքուր եւ ինամուլած աշխարհաբար մը գործածելու ձգտումը, թէեւ միշտ խառն ինչ ինչ թուրքերէն բառերով, որոնք գրեթէ անբաժան տարրերն էին Պոլսոյ ժողովրդական լեզուին»:

Թրքախառն լեզու

Կիրակոս. *(ձեռլըները գրպանը դրած բարկութեամբ քալելով)* Յայն անիրաւ խզմէթքեար հայն ... համբերութիւնս հատաւ, հայն հելէ կու գայ կոր:

Մելքոն. *(Կիրակոսին խօսած ատենը ինքն իր կռնակէն սնտուկը վար կ'իջեցնէ եւ վրան նստած գլուխը կը քերէ մէյ մը)* Շիտակը գուրցեմ մի, աղա, շինտիլիք քեզի ճուղապ տալու համար հիչ խելք չիկայ գլուխս, թող տուր քիչ մը եորդունլուղս առնեմ, աղա, հոգիս բերանս է եկեր... համալին փարա չիտամ տէյի, նս բերի...

Երկուորեակք Արարուած Ա. Տեսիլ ա. (1847)

Ներկայացումները Սբ. Ղազարի մեջ

Ներկայացումները սկսած են նախ եւ յառաջ հոգեւորական նիւթերով, այսինքն Ծննդեան եւ Յայտնութեան, Ս. Ստեփաննոսի եւ ուրիշ սրբոց տօներու առթիւ: Եւ կը կատարուէին *շէնայով*, զոր ի սկզբան Մայրավանացս Վարժարանցիք կը նկարէին եւ կը պատրաստէին: Ներկայացման նիւթերն ի սկզբան կ'առնուէին Ս. Գրքէն եւ սրբոց Վարքերէն. եւ ապա հետ զհետէ կը զարգանային ազգային եւ միջազգային պատմութեան վերաբերեալ նշանաւոր դեպքերով ու վեպերով: Ներկայացումներէն փոքրագոյնը կազմուած է երեք *Յանդեսներէ* կամ Արարուածներէ, եւ 7-10 *Տեսարաններէ* կամ վարագոյրներէ. իսկ մեծագոյնը՝ չորսէն հինգ *Արարուածներէ* եւ 12-40 Տեսարաններէ: Ներկայացնողք կամ *Դերասաններն*՝ էին ընդհանրապէս վանացս *Նորընծաներն* եւ *Վարժարանեայք*. Առաջիններն էին 14-18 տարեկան պատանիներ. իսկ վերջինները՝ 18-25, եւ մինչեւ

անգամ 30 ամեայ ուսեալ եւ զարգացած երիտասարդներ, որոնք այն ժամանակի սովորութեան համեմատ՝ քահանայ ձեռնադրուելէն վերջ իսկ բարձրագոյն ուսմանց ընթացքն աւարտելու համար՝ դեռ Նորընծայարանի մէջ կը բնակէին, բայց իրենց յատուկ վերակացուին կամ ուղչի ներքեւ:

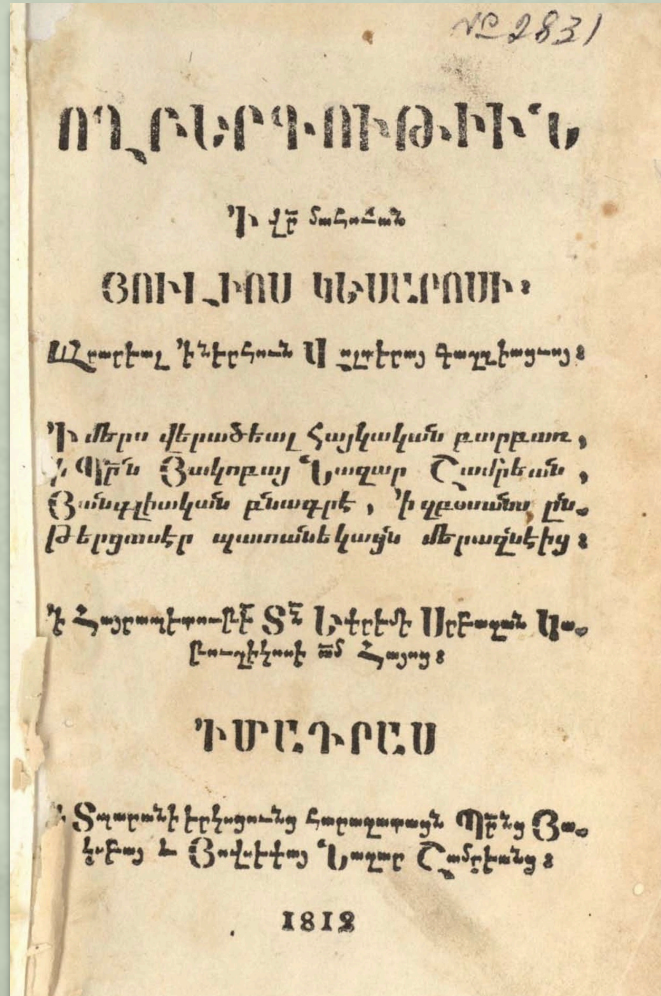
Ներկայացման տեղին կամ Թատերաբեմն էր երբեմն սեղանատունը, եւ սովորաբար Նորընծայարանի ստորին ընդարձակ դասարանը՝ իր կից մեծ սենեակով. ուր դերասանք կը զգեստաւորուէին՝ բեմին վրայ ելնելու, եւ խաղին ժամանակ իրենց հեռաւոր կամ մօտակայ նուագները լսեցնելու: [...] Ներկայացման պատրաստութիւնքը տեսնուելէն վերջ՝ օրեր յառաջ կը տպուէր հրաւիրագիրն, եւ կը բաժնուէր հրաւիրելոց, ուր նշանակուած էր ընդհանրապէս ձեւացման օրը, խաղին նիւթն եւ դերակատարներու ստանձնած կեղծ անուանքը: Խաղաժամն ալ կը տեւէր 1½ - 2 ժամ:

Սբ. Ղազարեն՝ Հնդկաստան

Վարդանեան ողբերգութիւնն յօրինեալ մեծի բանաստեղծին մերոյ՝
Հայր Ղուկաս Վրդ.ի Ինճիճեան զարթուցեալ աստ զիտըն իմն
ջերմեռանդութեան եւ հայրենասիրութեան ի սիրտս հայկազուն
ընթերցողաց:

Սարգիսեան 195

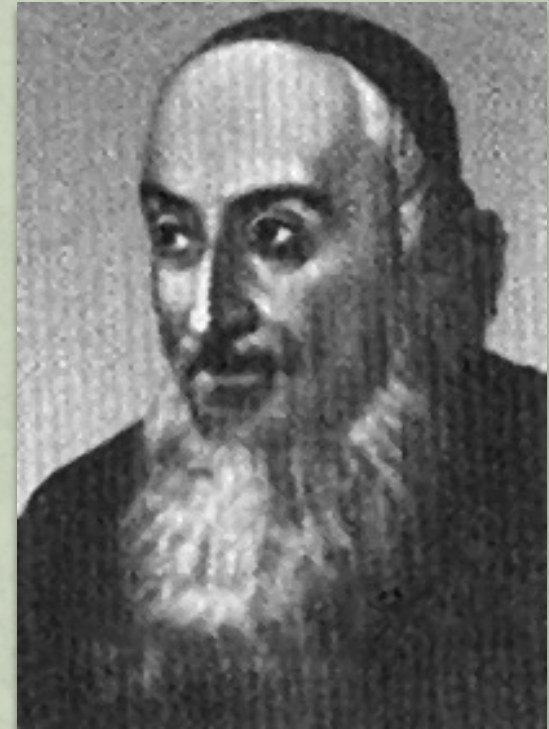
Առաջին տպագիր թատերախաղը

- 1812 – հայերէնով առաջին տպագիր թատերախաղը՝ Վոլթերի *Ռոբերգուլթիւն ՚ի վերայ մահուան Յովիոս Կեսարոսի* (La mort de César, 1735) Մատրաս:
- 1821 - առաջին ինքնագիր (հեղինակը անանուն) աշխարհաբար կատակերգութիւնը՝ *Խտրադիմայ դրժողութեան*, Կալկաթա:

Թատերական կեանք Խրիմի մէջ

Յ. Մինաս Բժշկեանի 1820-21ին հիմնած Մխիթարեան վարժարանին զուգահեռ՝ թատերական կեանքի ձեւաւորում 1825-ին: Ներկայացումներուն կը մասնակցին երիտասարդներ, որոնց մէջ էին երգահան Քրիստափոր Կարա-Մուրզան եւ իր հայրը:

Հայր Մինաս Բժշկեան
(1777- 1851)

Կոստանդնուպոլիս – անդրանիկ փորձեր

- Յ. Մինաս Բժշկեան 1810-ին կը կազմակերպէ իր հիմնած Մխիթարեան վարժարանին մէջ թատերական ներկայացում:
- Գեորգ Օղուլլուխեան հետեւեալը կը գրէ Աբբահայր Ստեփանոս Ադոնցի. «Բարեկենդանին Վ. Յ. Մինաս Վ.ը իւր դպրատանը մէջ տղոցը Արտաշեսի պատմութիւնը խաղցուց. որչափ մարդ կար,՝ ամենքը զարմացան, թէ Յայոց մէջ ասանկ բան կ'ըլլայ մի եղեր. եւ ճշմարիտ, նոր բան մը տեսան»:

Հայրենասիրական թատերախաղեր

- 1845. Յ. Պետրոս Մինասեան կը կազմակերպէ *Խոսքով Մեծն* եւ *Սմբատ Ա.* թատերախաղերու ներկայացումները:
- Պոլսոյ Հասգիւղ, Օրթագիւղ եւ Քուզկունճուք հայաշատ եւ ամիրայական թաղամասերուն մէջ յաջորդական ներկայացումներ կը տրուին:
- Ժողովուրդը իր նախահայրերը աչքերուն առջեւը տեսնելու ըղձանքովը բորբոքուած էր: [...] Գաղափար մը կ'ուզէր տեսնել, իր սրտին խօսող գաղափար մը: Անոր կը ծափէր:

Արամեան թատրոնը (1846-66)

- Հիմնադիր՝ լարախաղաց Յովհաննես Գասպարեան (1826-67)
- Ներկայացումներ երկու մասով. լարախաղացութիւն եւ դերակատարութիւն:

Երկսեռ դերակատարներ

- 22-26 հայ եւ ոչ-հայ դերակատարներ
- Երկսեռ խումբ
- «Գալով հայ դերակատար օրիորդներու, որոնք երբեմն կ'երեւային Գասպարեան բեմին վրայ, ընդհանրապէս ընտանիքի զաւակներ էին, որոնց ծնողքը 13 տարեկանէն անդին ալ կ'արգիլէր անոնց բեմի վրայ երեւիլ: Անոնցմէ շատեր շարունակաբար 2-5 տարի մնացած են խումբին մէջ, միշտ երկրորդական դիրքերով եւ այլ եւ այլ պարերու մասնակցելու համար»:

Արամեան թատրոնի անձնակազմը

- Բազմազան խաղացանկ՝ Աղասի Մինասեան
- Ներկայացումները յաճախ երաժշտութեան ընկերակցութեամբ
- Բեմայարդար՝ Յարութիւն Պաղտատլեան
- Որմագդիւներ՝ Յարութիւն Յեքիմեան
- Կայուն աշխատավարձ
- 1849-51 – շրջապտոյտ Արեւելահայաստան

Կազմակերպ եւ ծրագրուած թատրոն

Մկրտիչ Պեշիկթաշլեան
(1828-68)

Արապիոն Յեքիմեան
(1832-92)

- Ուշադրութիւն նիւթերու ընտրութեան. ինքնագիր գործեր եւ թարգմանութիւններ (Գոռնէյ, Րասին, Վոլթեր):
- Համախմբում դերասանական ոյժերու. Ստեփան Էքշեան, Մարտիրոս Մնակեան, Պետրոս Մաղաթեան, Թովմաս Ֆասուլեան, Դաւիթ Թրեանց, Սերովբէ Պենկլեան, Արուսեակ Փափագեան, անեյի ուշ Պետրոս Ադամեան եւ Գարագաշեան քոյրեր:

Մկրտիչ Պեշիկթաշլեանի գործունեութիւնը

- Հիմնադիրներէն «Համազգեաց» Ընկերութեան, 1846:
- Նպատակն էր հասնիլ համազգային միասնականութեան ու միաբանութեան, յօրինել օգտակար գրքեր, թարգմանել ու հրատարակել ամենքին համար, գիւղերուն ու քաղաքներուն մէջ հիմնել երկսեռ դպրոցներ, հաւաքել եւ ուսումնասիրել հայրենի ձեռագիր մատենաներ ու հին դրամներ:

Մկրտիչ Պեշիկթաշլեանի վաստակը

- *Կոռնակ* (1856)
- *Վահան* (1858-59)
- *Արշակ* (1857-58)
 - *Անձնասպան իշխանը* (1861-62)
- *Վահէ* (շ. 1862)

- Զէյթունի ապստամբութիւնը – 2 օգոստոս 1862
 - «Մահ քաջորդւոյն»
 - «Թաղումն քաջորդւոյն»
 - «Հայ քաջուհի»

Սրապիոն Չեքիմեանի գործունութիւնը

Թատերախաղեր

- *Արտաշես և Սաթենիկ* (1848)
- *Հարմակ եւ Աշխէն* (1850)
- *Վահրամ*
- *Սմբատ Ա.*
- *Սամուէլ*

«Հայ դերասանական ընկերութիւն»

- Յակոբ Վարդովեան
- Սերովբէ Պենկլեան
- Մարտիրոս Մնակեան
- Թովմաս Ֆասուլեան

Առաջին արեւմտահայ կիները բեմին վրայ

Արուսեակ Փափագեան
(1841-1907)

Երանուհի Գարազաշեան
(1848-1924)

Կիներու մասնակցութիւնը հայ թատրոնին

Աստղիկ
(1852-1984)

Ագնիւ-Հրաչեայ
(1853-1920)

Թագուհի-Հերանոյշ
(1854-1890)

Մարի-Նուարդ
(1853-1885)

Շազիկ
(1854-1905)

Վերզիսէ Գարագաշեան
(1855-1922?)

Կիներու մասնակցութիւնը հայ թատրոնին

Չապել Զեփմեան
(1856-1938)

Գոհարիկ Շիրինեան
(1863-1917)

Սիրանոյշ
(1857-1932)

Վարդիթեր Ֆելեկեան
1869-1952

Մարի-Յրանոյշ Ֆելեկեան
(1875-1936)

Աղանի-Չապել
(1858-1920)

Արեւելեան թատրոնը

1861 – Առաքել եւ Ստեփան Ալթունեան (Ալթունտիւրի)

- Ժամանակաշրջանը՝ Սահմանադրական պայքար, հայրենասիրական զգացումներ, 1862-ի Չեյթունի ապստամբութիւն

Մարտիրոս Մնակեանի վկայութիւնը

Բեմին վրայ չէինք խօսեր, այլ կը պոռայինք: Մեր շարժումները կը կատարէինք մեր թելերուն ու ոտքերուն բոլոր ուժովը: Բեմին վրայ քալելու ատեն, իրար կը զարնուէինք. սեղան, աթոռ կը տապալէինք: Այսպէս տեւեց մինչեւ որ օր մը իտալացի դերուսոյց Աստին հրաւիրուեցաւ ու մեզի հասկցուց բեմին վրայ քալելու ու չպոռալու արուեստը:

Պէշիկթաշլեան 145

Արեւելեան թատրոնը նոր տեսքով

1865 – Հեքիմեան «Հայ դերասանական ընկերութիւն»

- Յակոբ Վարդովեան
- Սերովբէ Պենկեան
- Մարտիրոս Մապեան
- Թովմաս Ֆասուլեաճեան

Թատերախումբերու բազմապատկութիւնը

- Յակոբ Վարդովեանի խումբը (1867-78)
- Պետրոս Մաղաթեանի խումբը (1872-73)
- Սերովբէ Պենկլեանի խումբը (1877-87)
- Թովմաս Ֆասուլեաճեանի խումբը (1880-85)
- Մարտիրոս Մսակեանի խումբը (1885-1908)
- Թատրոնը կը մտնէ ընկերային կեանքի շրջաճիրէն ներս

Պարզ լեզու

[Օրաթերթերեն] ետքը, դիւրամատչելի եւ դիւրահասկնալի ըլլալու առաւելութիւնը վայելող սեռը՝ թատերգութիւնը կը ներկայանար: [...] Թատրոնով, հայ գրականութեան մէջ կը մտներ պարզ լեզուն: Հեղինակները պարտաւորուեցան հռետորական շարադասութենէ զգուշանալ նոյնիսկ դիւցազներ հանդէս բերող խաղերու մէջ, վասն զի երբ կը գտնուէին դէմյանդիման հասարակութեան մը, որուն սրտին պէտք էր խօսիլ անմիջապէս, ունկնդիր հանդիսականը լսածը հասկնալու համար երկար բարակ մտածելու ատեն չունէր:

Ազգային նոր կեանք

Թատերգական գրականությունը մինչ մեկ կողմեն կ'արագեր մեր յառաջդիմութեանը ահնիրաժեշտ եղող դիւրահասկնալի լեզուի մը կազմութիւնը, միւս կողմեն ալ՝ հայ հայրենիքի մը գիտակցութիւնը կու տար [...]: Ծնաւ Հայաստանի գաղափար մը, որ շատ չանցած՝ իբր կեդրոնաձիգ զօրութիւն մը, իրեն պիտի քաշեր ամբողջ հայութիւնը, ստեղծելու համար ազգային նոր կեանք մը:

Օրուան թատերագիրները

- Խորեն Արք. Նարպեյ (1831-1893) – *Ալաֆրանկա, Արշակ Բ.*
- Մատթեոս Մամուրեան (1837-1901) – *Սեֆիլենց տունը, Տունեն դուրս, Տիրայր կամ մեծ մարդը*
- Սրապիոն Թղլեան (1838-1919) – *Էլեոնորա, Դարանակալ պանդոկը, Սափփով քերթողուհի, Տրդատ արքայ, Մասեաց դիւցազնուհի*
- Թովմաս Թերզեան (1840-1909) – *Սանդուխտ, Արշակ Բ. (Զուխաճեան), Յովսէփ գեղեցիկ*

Որմագրներ

Ա Չ Կ

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Դ Ա Ո Ւ Մ
Բ Ե Ր Ա Մ Ե Ճ Փ Ո Ղ Ո Ց
Հ Ա Ր Ա Ք 12 Մ Ս Յ Ս 1862 Գ Կ Ե Ր Ժ Ա Մ 1 1/2
Ը Ր Տ Ը Ք Ո Ց Կ Ը Ր Գ Ի Դ Ե Ր Ե Ն Ե Ր Ե Ց Ե Ց Ո Ւ Մ Ե Ն
Ի Հ Ա Ա Ը Ի Ի

Պ Թ Ո Վ Մ Ը Ս Թ Ե Ր Չ Ե Ա Ն Ի

Ե Ր Գ
Բ Ը Ժ Ա Կ Ո Ղ Չ Ո Ւ Ե Ն Ի
Ե Ղ Ա Ն Ա Կ Պ Տ Ի Գ Բ Ա Ն Ջ Ո Ւ Ի Ա Ճ Ե Ա Ն Ի

Ս Ա Ն Գ Ո Ւ Ի Ս
Կ Ո Ց Ս Դ Ը Հ Ա Տ Ա Կ
Ո Ղ Բ Ե Բ Գ Ո Ւ Թ Ի Ե Ն Ի Հ Ե Ն Գ Ա Բ Ա Ր Ո Ւ Ա Ճ Ս
Հ Ե Գ Ի Ե Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ե Ն

Պ Թ Ո Վ Մ Ը Ս Թ Ե Ր Չ Ե Ա Ն Ի

Ե Ր Գ
Հ Բ Ե Շ Տ Ա Կ Ն Հ Ա Յ Բ Ե Ն Ե Ա Ց

Գ Ի Ն Ե Բ Բ

Օ թ Ե Ա Ւ Բ	Ղ Ո Ւ Ր Ո Ւ Շ	100	50	60	և	50
Ն Ա Ս Ա Բ Ե Ն	"	"	"	"	"	15
Մ Ո Ւ Տ Բ	"	"	"	"	"	10
Վ Ե Ր Ա Ա Ց Ա Բ Կ	"	"	"	"	"	6

Տիկույնք մուտք վճարելիս աղաատ են :

Յակոբ Վարդույեան (1840-1902)

- Բեմ կ'ելլէ Յեքիմեանի «Արեւելեան թատրոն»ին մէջ որպէս սկսնակ դերասան:
- Վարդույեանի թատրոնը (1867-78) կը բաղկանար 80 դերասաններէ, երգիչներէ, պարողներէ, յուշարարներէ եւ նուագածուներէ, բոլորն ալ ամսականաւոր:
- Թրքական թատրոնի հիմնադիրն ու զարգացնողը
- «Օսմանեան» թատրոն
- 1869-ին թրքերէնով «Կեսար Բորճիա» թատերախաղի ներկայացումը:
- Թուրք հեղինակաւոր մարդոց հովանավորութիւն
- Յաւելեալ եկամուտի աղբիւր
- Բացառիկ իրաւունք կրելու «Օսմանեան Թատրոն» անուանումը

Վարդովեանը ըստ Յակոբ Պարոնեանի

Յակոբ Վարդովեան
(1840-1902)

- 1865ին [...] Վարդովեան Էֆենտին ոտքի ամանները ձեռքը բռնած փողոցէ փողոց, թաղէ թաղ կը վազեր դերասանուհի գտնելու համար:

Ազգային ջոջեր

- Ուներ այնպիսի նայուածք մը, որուն եթէ Պ. Յ. Վարդովեան հանդիպեր՝ իր աչերով կը հարցուներ այդ մարդուն. «Ի՞նչ ամսական կուզես թատրոնիս մեջ ապուշի դեր կատարելու համար»:

Մեծապատիւ մուրացկաններ

Վարդուպեանը ըստ Նշան Պէշիկթաշլեանի

Մարդ մը, որուն համար ամէն ինչ գործ էր, ու գործը պէտք էր որ ըլլար շահաբեր:

Չունէր սրբութիւն, չունէր իտեալ:

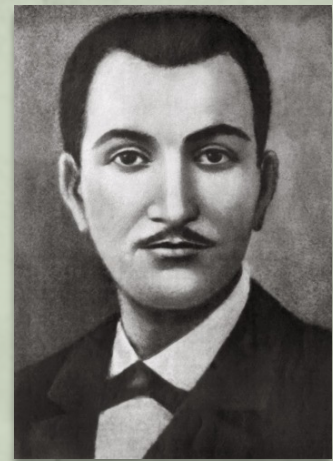
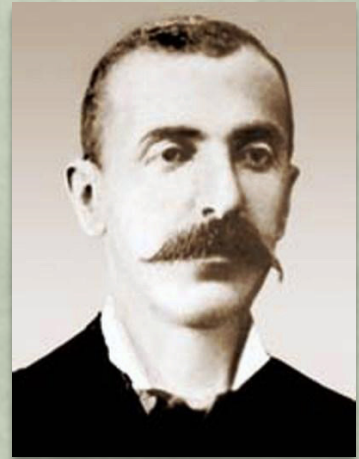
Դաւաճանեց մայրենի լեզուին դէմ, հետզհետէ վերջ տալով հայերէն ներկայացումներուն: [...] Դաւաճանեց կրօնքին դէմ, դառնալով մահմետական ու կոչուելով Կիլի Եագուլա:

Պէշիկթաշլեան 197

Յակոբ Պարոնեան եւ Պետրոս Դուրեան

- Յակոբ Պարոնեան (1843-91)
 - *Ատամնաբոյժն արեւելեան* (1868)
 - *Պաղտասար աղբար* (1886-87)
 - *Շողոքորթը*
- Պետրոս Դուրեան (1851-72)
 - *Սեւ հողեր կամ յետին գիշեր Արարատեան* (1868)
 - *Վարդ եւ շուշան կամ հովիւք Մասեաց* (1867)
 - *Արտաշես աշխարհակալ* (1869)
 - *Թատրոն կամ Թշուառներ* (1871)

Գրական արժեքի բացակայութիւն

Թատերական այս մեծ շարժումը գրական տեսակետէն փայլուն արդիւնք մը չի տար. պոլսական հասարակութիւնը չունէր լուրջ բեմ մը ունենալու ո՛չ կրթութիւնը, ո՛չ պահանջը. թաղէ թաղ իրենց ներկայացումները պտտցընող դերասանները դեռ նոր պիտի ճաշակ կրթէին: Ներկայացնելու յարմար հայ երկեր չկային, քանի մը հայրենասիրական պատմական թատերակներ էին եղածները. եւ դերասանները հարկադրուած էին եւրոպական բեմերուն վրայ անուն հանած երկեր թարգմանելու եւ ներկայացնելու, որով մինչեւ ութսունական թուականները կազմուեցաւ բաւական երկար խաղացանկ մը, ուր տիրողը մելոտրամատիկ երկերն էին, այսինքն արցունք քաշող գրուածքներ:

Թատերական կենդանի շարժումի մահը

Ութսունական թուականներու սկիզբներէն սկսան կառավարական դժուարութիւններն ու արգելքները. մեծ ջանքերով ու դիմումներով կարելի կ'ըլլար հոս ու հոն բացառիկ ներկայացում մը տալ, ան ալ խիստ «անմեղ» խաղ մը: Մէկ-երկու տարիէն արգիլուեցաւ հայերէն լեզուով ներկայացումը բացարձակապէս: [...] Դերասաններուն մէկ մասը անցաւ մասնաւոր գործերու, ոմանք ապաստան գտան Ռուսաստանի հայ բեմերուն վրայ եւ ամբողջ թատերական այդ կենդանի շարժումը մեռաւ Պոլսի մէջ ութսունական թիւերու կեսերէն:

Թատերական նախաքայլեր Կովկասի մեջ

- 1828 Թիֆլիս – Ներսիսեան վարժարան՝ Գրիբոեդովի *Խելքից պատուհասը*
- Յարուբիևն Վ. Ալամդարեան – *Յրամիզդ եւ Չենոբիա*

Rhadamistus killing Zenobia (Luigi Sabatelli, 1803)

Հայրենասիրական խորքով

- 1837 – Նոր Նախիջեւան
Քաջն Վարդան, Տրդատ Թագաւոր, Հրամիզդ եւ Չենոբիա

Հայաստան չքնաղ ակն է աշխարհի,
Աղբեր ճոխութեանց փարթամ բուրելի,
Բազմամարդ, հզօր, միշտ անպարտելի
Է եդեմ երկրորդ՝ մայր մարդկան ազգի:

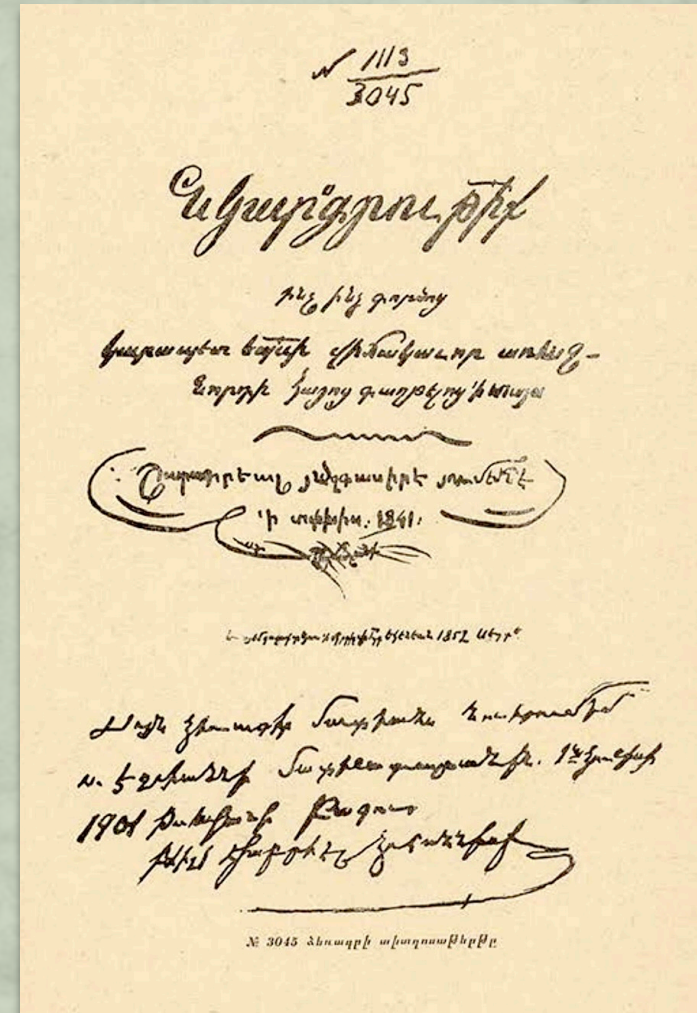
Հայկ. Մտանեմ աստ իբր ի նորոգ
Ինձ տեսարան սպառնալի,
Ոչ տեսանեմ աստ ես ո՛չ ոք,
Որ ինձ ծանօթ՝ իցէ նախնին:

Գարեգին Շիրմագանեանի թատերախաղը

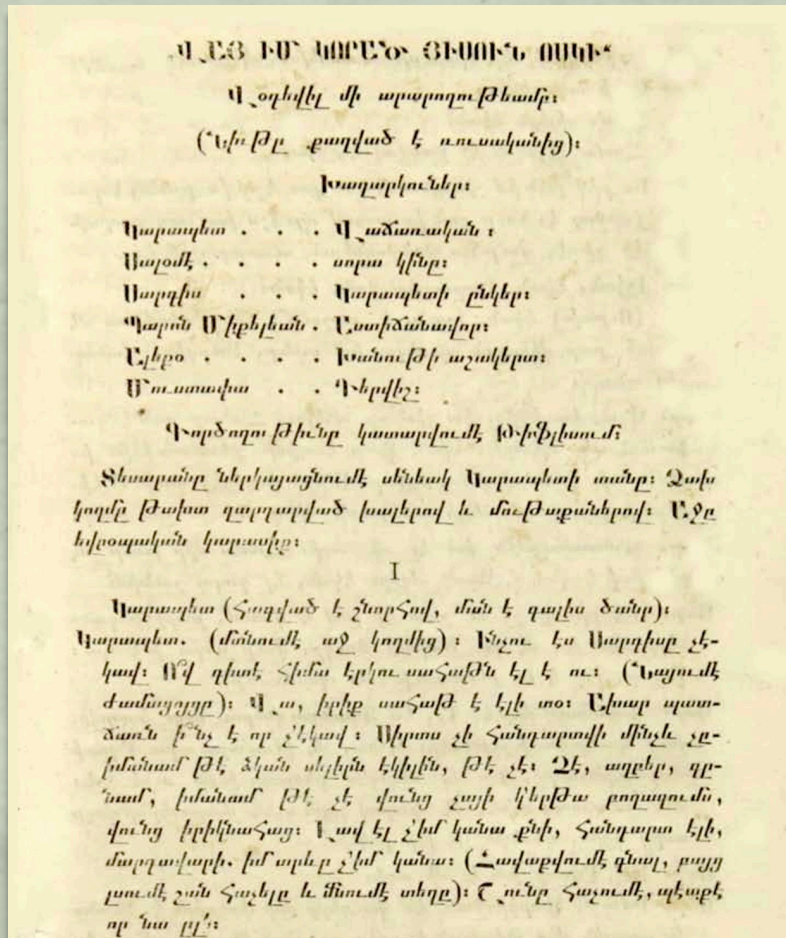
Թիֆլիս 1841-42

Գարեգին Շիրմագանեան

Նկարագրութիւնք ինչ ինչ գործոց Կարապետ
Եպիսկոպոսի՝ վիճակաւոր առաջնորդի Հայոց
Վրաստանի եւ գաղթելոց ի Տայս

Մոսկովայի ռուսաճանաչական թատրոնը

1859 յունուար 27 - առաջին ներկայացումները

- Սարգիս Վանանդեցի (1830?-71) – *Արիստակես*
- Նիկողայոս Ալադաթեան (1833-75) – *Վայ իմ կորած յիսուն ոսկի*

Թիֆլիսի առաջին ներկայացուցիչները

Կարգ մը անուններ՝

- Միքայել Պատկանեան (1814-1896) - «Փոքրիկ տնային թատրոն հայոց»
- Յակոբ Կարինեան (1813-1872)
 - *Շուշանիկ*
 - *Վարդան Մամիկոնեան*
- Խորեն Գալֆայեան (1831-92)
 - *Արշակ Բ. (1861)*
 - *Ալաֆրանկա (1862)*

Թիֆլիսի հայկական թատրոնը

- 1863 – երկու մրցակից թատերախումբեր կը միանան Գեորգ Չմշկեանի ղեկավարութեան տակ:
- Անդրանիկ Ներկայացումը՝ Սունդուկեանի *Գիշերուայ սաբրը խեր է* 23 հոկտեմբեր 1863
- Չմշկեան ռուսերէնէ եւ ֆրանսերէնէ թարգմանած է շուրջ 20 թատերախաղեր. Շէքսպիրէն՝ *Timon of Athens, The Merchant of Venice, Othello*. Մոլիերէն *L'École des femmes*.
- Ադամեանի համար բեմադրած է *Յամլետ*

Գեորգ Չմշկեան
(1837-1916)

Թիֆլիսի թատերախումբը

Թիֆլիսի թատերախումբը (1879)

Շուշիի Խանդամիրեան թատրոնը

- 1873 – Մկրտիչ Խանդամիրեանի ջանքերով կը կառուցուի փայտեայ շէնք, եւ կը կոչուի «Խանդամիրեան թատրոն»
- Խաղացանկ – Սունդուկեան, Մովսէր, Մուրացան:
- 1882 – Պետրոս Ադամեան կու գայ Շուշի, կը մնայ մէկ ամիս:
- Տարեկան 15-25 ներկայացում

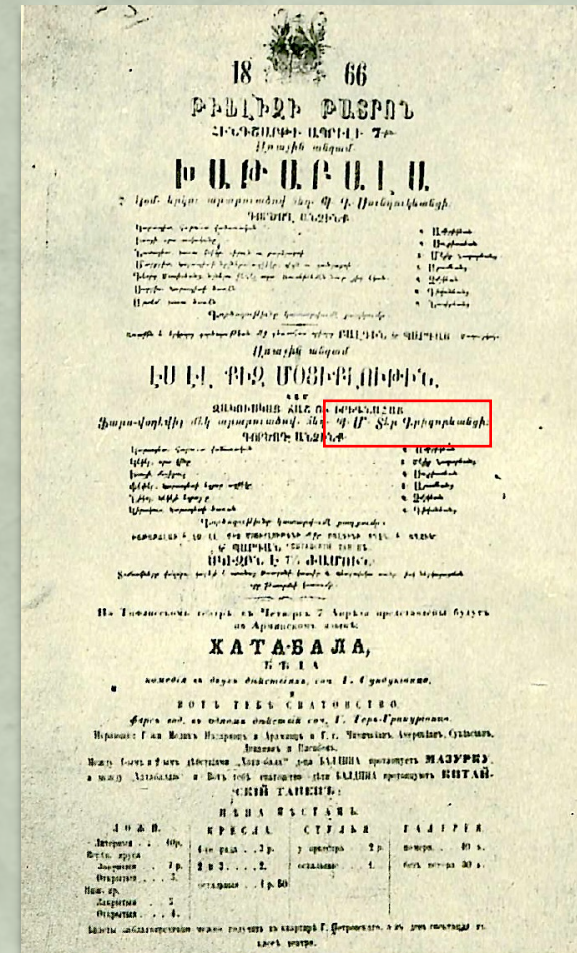
Շուշիի Խանդավառեան թատրոնը

Օրուան թատերագիրները

Միքայել Տեր Գրիգորեանց
(1827-69)

- *ժլատը*
- *Հարս ու կետուր*
- *Վոյ քի իմ վեչեր*
- *Ո՛վ է մեղաւոր*
- *Էշը կը դատէ, ձին կ'ոտէ*
- *Նինոյի նշուհիը*
- *Պառաւնէրուն խրատ*

Օրուան թատերագիրները

Գարիբեյ Սուրնդուկեանց
(1825-1912)

- *Գիշերուայ սաբրը խեր է* (1863)
- *Խաթաբալա* (1866)
- *Պէպօ* (1871)
- *Քանդուած օջախ* (1873)
- *Սեր եւ ազատութիւն* (1910)

Թիֆլիսի բարբառը

Պեպօ. Էսենց ել աշխարհ... Մարթ գլխեմեն ինչ-
րու վուտը ղուրթ ըլի ու էլի սուտ դուս
գայ... պատժելու մագիեր ինքը պատ-
ժուհի [...] Քիզ հով էր ասում ձենդ բացրաց-
նիս. հում վրայ իս ձենդ բարձրացնում,
ինչհով: Ինչ կայ ձեռիտ... փուղ ունիս ջի-
բումըդ, խիլք ունիս գլխումըդ, դալամ
ուսիս ձեռումըդ, ինչ ունիս, ինչ, տօ օղոր-
մելի, վուր գառնի պես բռնչում իս... Չես
գիդի, վուր գառնի վիրչը դասաբխանեն է:

Սունդուկեանց 101

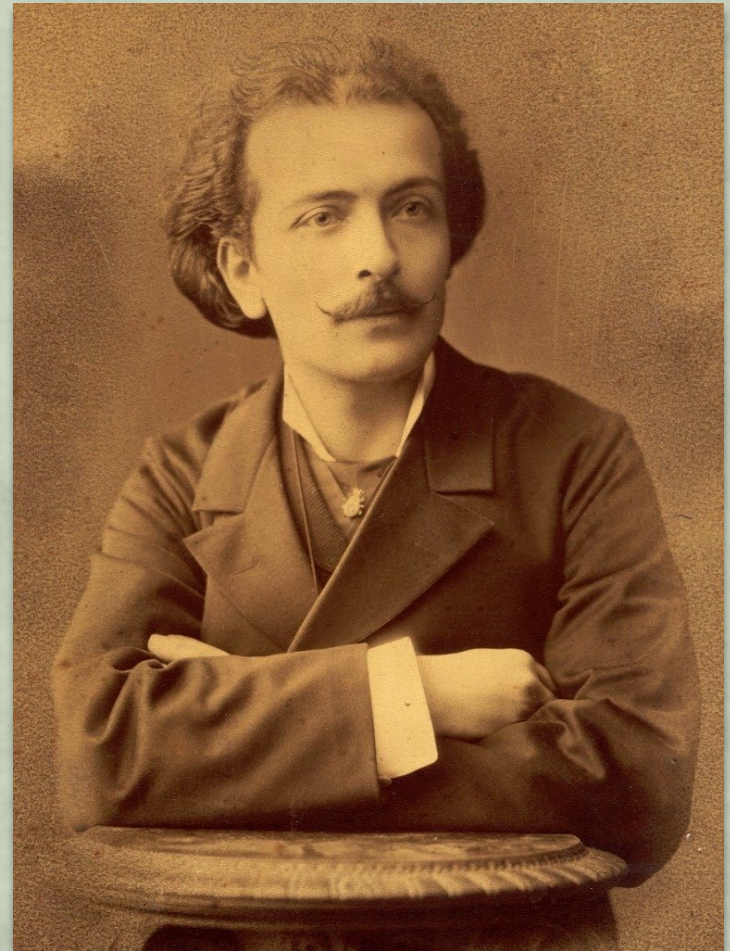

Պետրոս Ադամեան (1849-91)

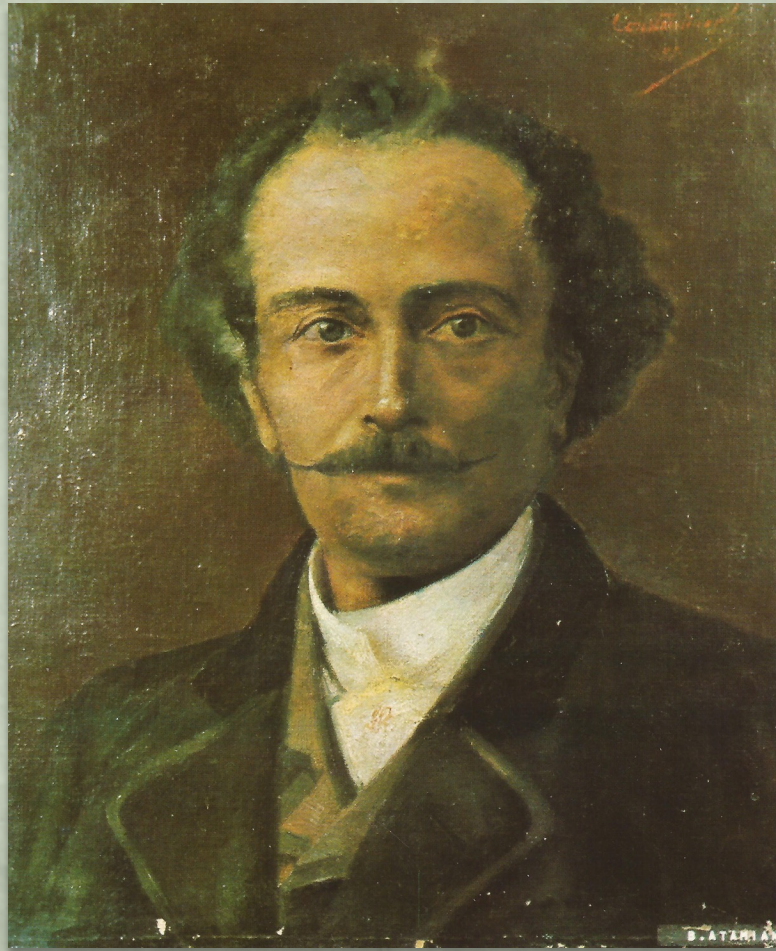

Առաջին քայլեր

- Առաջին դերը
- 11 մարտ 1867 - Վարդան Մամիկոնեան
- Մաս կը կազմէ Յեքիմեանի, Էքշեանի եւ Պետրոս Մաղաթեանի խումբերուն
- Ֆասուլեանցեանի խումբին հետ շրջապտոյտը

Նկարիչ ու բանաստեղծ

Աղաքեան Թիֆլիսի մէջ

Գրիգոր Արծրունիի հետ

... եւ Օթելլոն

Հեղինակը

Այ. Հ. Ահարյան

82.09 [ՇԵՐԱՊԻՐ] Այ
Ա-19

ՇԵՔՍՊԻՐ
ԵՒ ԻՐ
ՀԱՄԼԷԹ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ
Ա. Ղ. Բ. Ի. Բ. Ն.
ՈՒ
ՔՆՆԱԿԱՏՈՒԹՒՆՆԵՐԸ
Ե Ա Ս Ե Ս Ե Ր Ե Ց
ՊԵՏՐՈՍ Հ. ԱԴԱՄԵԱՆ
Դերասան
Ով որ կուզի բանաստեղծին լաւ համբաւ
սկստը է նորա կինաց շրջանն ուսումնասիրէ:
Գէշէ:

1887

Թ Ի Ֆ Լ Ի Չ
ՏՊԱՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅԻ
ՕՐԲԻՆԵՆ ՓՈՂՕՑ, Տ. 1, 2
1887
Թարգմանութեան և թէ ստղագրութեան իրաւունքը վե-
րապահուած է Հեղինակին:

2003

Վկայութիւններ Ադամեանի մասին

- Սիրանոյշ

Ադամեան գեղարուեստական մի մեծ հոգի էր, մի եզակի երեւոյթ՝ մեր թատերական պատմութեան մէջ... խեղճին չգնահատեցին, եւ նա մեռաւ ողբերգական հանգամանքերի՝ յետին չքաւորութեան մէջ:

- Ազնիւ-Յրաչեայ

Ո՛չ, ան «դերասան» չէր, տաղանդ էր, հանճար էր: Բաւական էր զայն անխօս տեսնել բեմին վրայ եւ դուք արդէն կը զգայիք, թէ ի՛նչ խոշոր ուժ մը կանգնած է ձեր դէմը: Ան իր կարճ հասակով՝ բեմի հսկան էր: Ես կ'ըսեմ, որ անոր նմանները շատ քիչ են նոյնիսկ եւրոպական բեմերու վրայ:

- Նշան Պէշիկթաշլեան

Վերնագոյն խորհրդանշանը հայ թատրոնին: [...] Իր անունը կը շողայ մեր հանճարներու դասին մէջ:

Սիրանոյշ (1857-1932)

- Մեծիրիւպէ Գանթարճեան
- 15 տարեկանին Մաղաքեանի խումբին մէջ
- Սիրանոյշ անունը
- Կեկել Պէպոյի մէջ
- Զրոյց հետ՝ Նախ Ծասուլէաճեանի խումբը,
յետոյ Վարդուպեան

Սիրանոյշ Պոլսէն դուրս

- 1879 Թիֆլիս – Օֆէլիա
- 1883 Աթէնք – ամուսնու թիւնը
- 1887 Գահիրէ

Կովկասի մեջ

- 1890-ականներին սկսեալ Կովկաս
- 1908 կրկին Գահիրե – յետոյ Պոլիս

Թափառական կեանք

- Պատերազմեն ետք քաղաքէ քաղաք
- Մահը Գահիրէ

Վկայութիւն մը

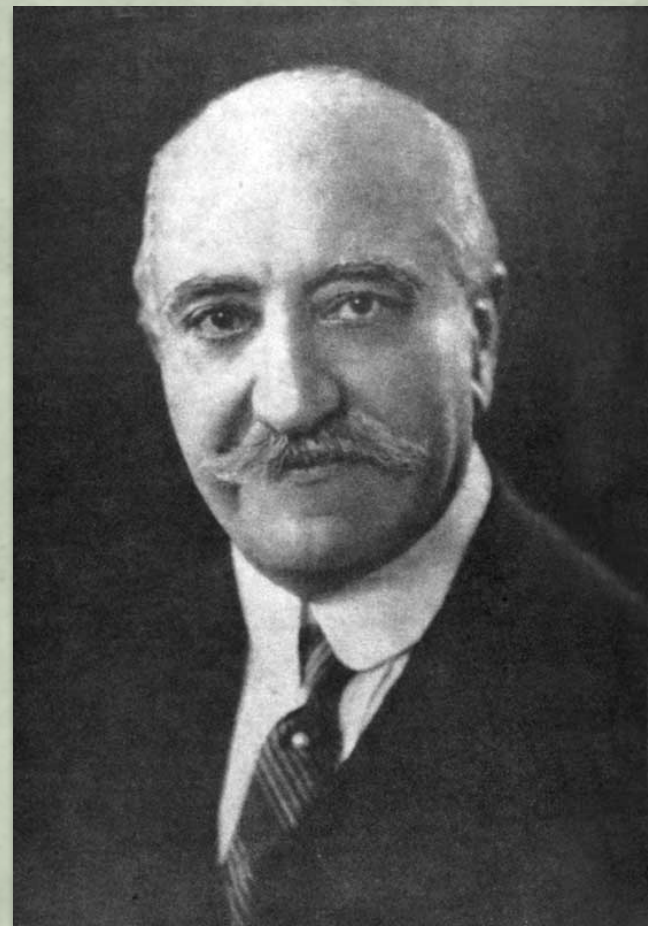
Նրա շարժումնքը խիստ ազատ, միմիական կենդանի եւ բնական են. իսկ ձայնը, չնայելով իւր բնական անհարթութեանը, դիւրեկան եւ իւր միմիկային ու արտայայտած զգացմունքներին հաւատարիմ է: Միակ պակասութիւնը տիկնոջ խաղի մէջ նրա արագախօսութիւնն է, որ արգելում է հասարակութեանը նրա արտասանած բոլոր խօսքերը լսել, եւ որովհետեւ տիկինը, իբրեւ պոլսեցի արեւմտեան բարբառով է խօսում, այդ արագախօսութիւնը շատ տեղերում առաւել եւս անհասկընալի է դառնում, որ քիչ չէ վնասում իւր խաղին: Եթէ իբրեւ պակասութիւն չնըշմարենք եւ այն, որ տիկնոջ խաղի մէջ աչքի ընկնում Պոլսի դերասանուհիներին յատուկ օպերային շարժումներ, կարող ենք ասել, որ նա ըստ ամենայնի բարեխղճաբար կատարեց իւր դերը եւ իւր գեղեցիկ խաղով հանդիսատեսների վրայ զգալի տպաւորութիւն թողեց:

Z.

Նոր-Դար, շաբաթ 7 սեպտեմբերի 1891 Էջ 2-3

Յովհաննես Մասեհեան (1864-1931)

- Դիւանագետ եւ թարգմանիչ
- Կը տիրապետեր բազմաթիւ լեզուներու:
- Շէքսպիրի եւ Պայրընի թարգմանիչ
- *Համլէթ* 1894

Շէքսպիրը հայերեն

- *Ռոմեո եւ Ճիւլիէթ, Վենետիկի վաճառականը, Արքայ Լիր, Օթելլո եւ Մակբէթ:*
- *Մահէն ետք յայտնաբերուած են Անտոնիոս եւ Կղեոպատրա, Բազում աղմուկ վասն ոչնչի, Փոթորիկը, Յուլիոս Կեսար եւ Կորիոլանոս*
- *Կորսուած թարգմանութիւններ*

Դարավերջի թատրոնը

Շիրվանզադե
(Ալեքսանդր Մովսիսեան)
(1825-1912)

- *Իշխանուհի* (1891)
- *Ելզինե* (1901)
- *Ունէր իրաւունք* (1902)
- *Պատուի համար* (1904)
- *Արմենուհի* (1910)
- *Նամուս* (1911)

Նոր հորիզոններ

Լենոն Շանթ
(Սեդրոսեան, 1869-1951)

- *Հին աստուածներ* (1912)
- *Կայսր* (1916)
- *Շղթայուածը* (1921)
- *Ինկած բերդի իշխանուհին* (1923)
- *Օշին Պայլ* (1932)

«ՍԿԻԼՈՔՐԸ ԹԱՄՐՈՆ ԿՐՆԱՄՅ ՈՒՆԵՆԱԿ»*

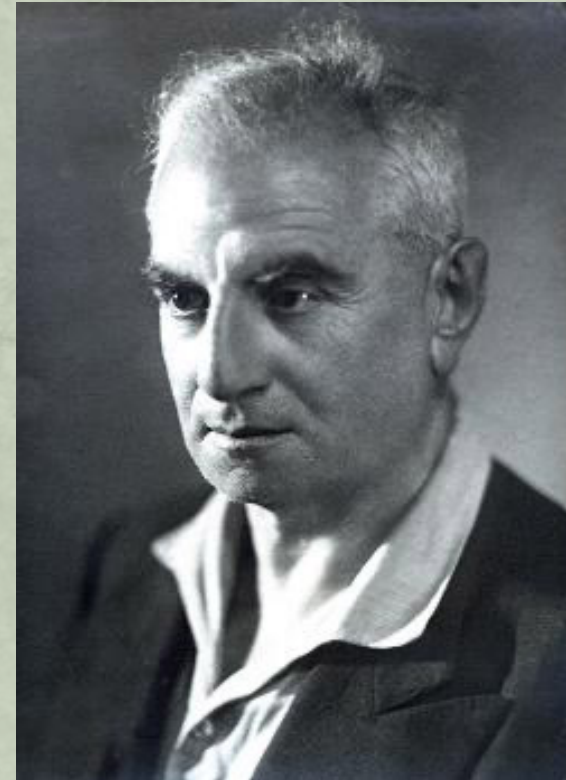
Մենք անկարող էինք եւրոպացի հեղինակներուն նիւթերը բեմ նետել այն պարզագոյն պատճառով, որ մեր կեանքին համար անոնք հազիւ թէ մարսելի, թունդ նորութիւններ էին: Չեմ ըսեր, որ մեր կեանքը զուրկ էր *թատերականէ*: Բայց թատերականը, ինչպէս բառն ալ արդէն թաթխուած է իմաստի այդ երանգին մէջ, հոմանիշ է քիչ մը *ուռածի*, շինծուին: Ամբողջ դժուարութիւնը՝ *գտնել*՝ նիւթին ու անոր մշակման հասարակաց բարեխառնութիւն մը [...] Այսինքն՝ ո՛ր գտնել հաշտութեան եզրը տաղանդին ու արտատաղանդ ստիպողութիւններուն, բեմ, հասարակութիւն, խաղարկութիւն, նիւթ, լեզու:

Օշական տասներորդ 262-63

* Տիգրան Ոսկունիի հարցումը Յակոբ Օշականին, 1948

Փորձ նիւթի եւ մշակումի բարեխառնութեան

- *Նոր-պսակը* 1921
- *Կնքահայրը* 1921
- *Աքլորամարտը* 1921
- *Երկինքի ճամբով* 1936
- *Ստեփանոս Սիւնեցի* 1936
- *Մինչեւ ղևր* 1938
- *Աստուած կ'իջնէ* 1940
- *Երբ մեռնիլ գիտենք* 1944

Յակոբ Օշական
(Քիւֆեճեան, 1883-1948)

Վահրամ Փափազեան (1888-1968)

Սիամանթոյի հետ
Վենետիկ 1914

Ընդմեջ Եւրոպայի և Կովկասի

Ernesto Vagram
1917

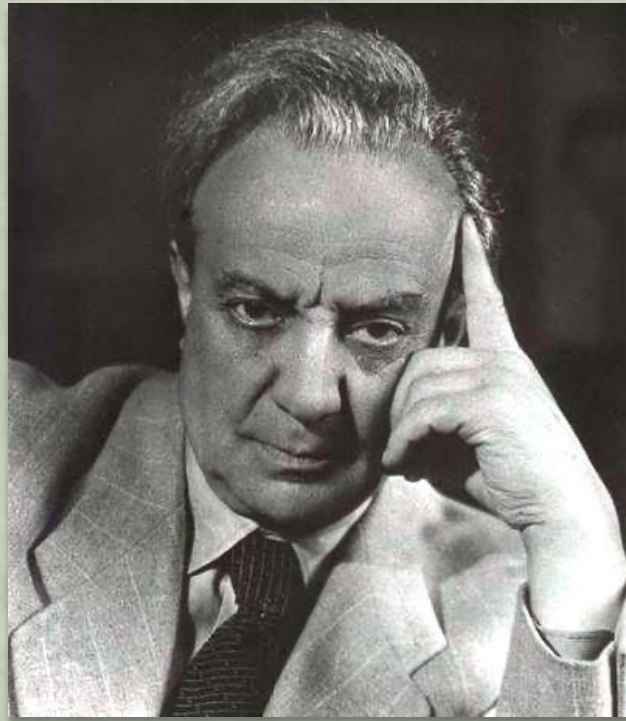

1922

1925

Վերջին հանգրուանը

Արուս Ռսկանեան (1889-1943)

- Ծնունդ՝ 1889-ին, Դարպասեան ընտանիքին մէջ, Պոլիս
- Վահրամ Փափազեանի դասընկեր
- Ներկայ կ'ըլլայ թատերական ներկայացումներու
- Փափազեան Արուսին կ'առաջարկէ Էմիլիա խաղալ իր բեմադրած *Օթելլոյ*ին մէջ:

Վահրամ Փափազեանի հետ

Սովետական անուան թատրոնին մեջ

Սեր ու յարգանք

XIV

Դու երջանիկ ես, Արո՛ւս,—
Ի՛նչ ցնծությամբ վես—
Դափնեպսակ է բերում
Միշտ ժողովուրդը քեզ:
Եվ Չարենցի բնարով,—
Իբրև անմահ գուսան,—
Փառք է երգում շմարող—
Քեզ՝ Նայիրյան Մուսան...

1936
Երևան

Հեղինակ՝ Զարեհ Զարեհյան

Եղերական վերջը

Արուս Ոսկանեան, Ալետիք Իսահակեան եւ Թամար Թեմուրեան
Սեւանի ափին, 1943

Դերասանապետերը՝ Երեւանէն...

ԱԶԴ **ԶԱՆՓՈԼԱԴԵԱՆԻ ԹԱՏՐՈՆ**
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՍՁԻՆ ԴՐԱՄԱՏԻԿ ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ
ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԻՐ

Յ. ԶԱՐԻՖԵԱՆԻ

ՅԱՅՏԻ ԴԵՐԱՍԱՆ **Յ. ԱԲԷԼԵԱՆԻ** ՅԱՅՏԻ ԴԵՐԱՍԱՆՈՒԻ **ՏԻԿ. ՄԱՅՍՈՒՐԵԱՆԻ**

ԿՏԱՅ ՄԻԱՅՆ 13 ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՄ

ԽՄԻԻ ԿԱԶՄԸ (Ա. ք. կազմով) ա. ա. ԱՐԱՅՍ, Սիւնի, Մարգո, Մարի, Մանուշարեան, ՄԱՅՍՈՒՐԵԱՆ, Կարախանեան, Սիբուշ, Սիւլան և այլք, պ. պ. ԱԲԷԼԵԱՆ, Աղաբաբեան, Բարսեղեան, ԲՈՐՈՅՆԱՆ, Գաբրիել, ԶԱՐԻՖԵԱՆ, Բաբելեան, ՄԻՂՈՑԵԱՆ, Նիկողոսեան, Ռշտուհի, Սաֆարեան, ԱՏԵՓԱՆԵԱՆ և այլք

ՐԷՊԵՐՏՈՒՄ ԱՐՔԱ-ԼԻՐ, ՕՐԵԼԼՕ, ՀԱՅՐԵՆԻԲ, ԿԱՅՍՐ, ԴԱԽԱՋԱՆՈՒԹԻՒՆ, ԴՈՔՏՐ, ՅՏՕԿՄԱՆ, ՄԵՆԱԿ ՄԱՐԴԻԿ, ԱՆՅԱՅՑ ԿԻՆ, ԱՏԱՆԱՑ, ԿՈՐԾԱՆԻՃԵՇ, ՈՎԿԻԱՆՈՍԻՑ ԴՈՒՐՍ, ՊՕՏԱԾ ՊԵՐԼԱՄՈՒՏՐ, ՏՐԻԼԼԻԻ

Առաջին ներկայացումն օգոստոսի 10-ից մինչև 22 ք. ամեն օր **ԲՈՅԱՄ Ե 10 ՆԵՐԿԱՑՈՒՄԱՆ ԱՐՕՆԻՄԵՆՑ**

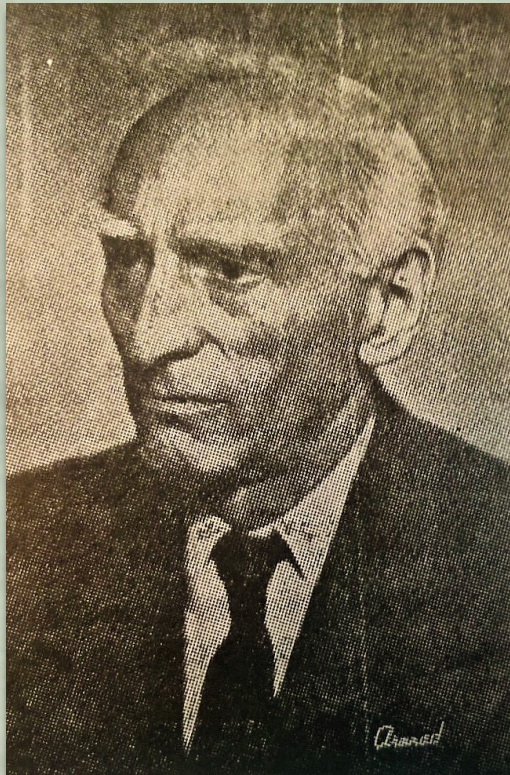
Ճանկացողները կարող են գրել յուրիս 26-ից մինչև օգոստոսի 5-ը, զերասանուհի ա. Մանուշարեանի մօտ, Ջանիդյաղեանի թատրոնում: Առաջին ներքի չն առժա. կատարող արժիվները գրամները:

Տեղերի գները 750 ք. մինչև 400 ք.
ՆԵՐԿԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ՊԻԵՍՆԵՐԻ ԴԱՍԱՌՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿՅԱՑՏԱՐԱՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԱՓԻԺԱՑՈՎ
Գաղափարապետ Գրիգոր Յ. Զարիֆեան

Յոփհանսես Զարիֆեան
(1879-1937)

ՊԵՐՈՒԹ

Աշոտ Մատարյան
(1884-1965)

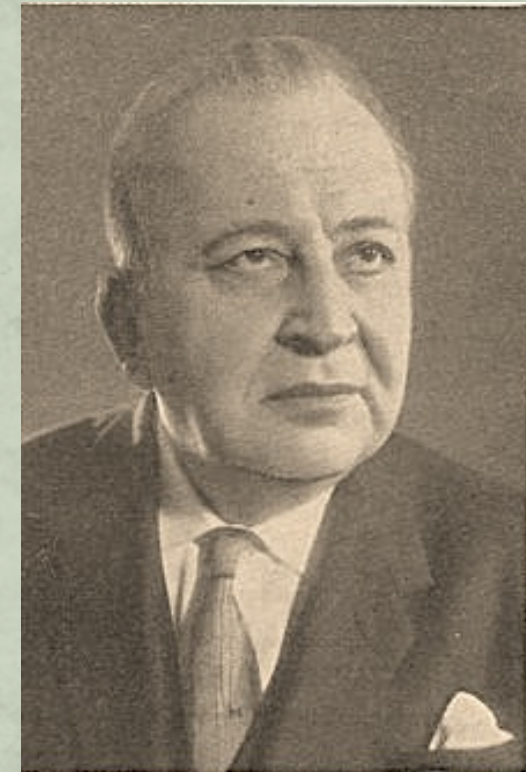
1952-1953 տարեգրանի բանտրական եղանակի բացում
ՊԵՐՈՒԹԱԶԱՅ ԲԵՄԱՍԷՐՆԵՐՈՒ ԽՄԲԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ
կը ներկայացնե

“Արշին Մալ Ալան”
ՉՈՒԱՐԹ ՕՓԵՐԷԹ (4 արար)
Կիրակի, 26 Հոկտ. 1952, Երեկոյեան ժամը 9,30ին

ԿՐԵՆ ԹԷԱԹՐԻ մէջ
Բեմադրիչ՝ ԱՇՈՏ ՄԱՏԱԹԵԱՆ

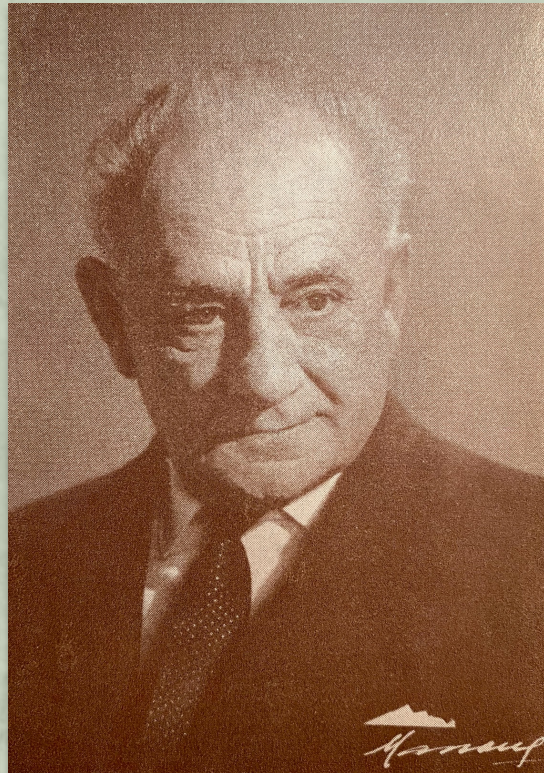
Եղարկութեամբ՝ ՏԷՐ ՆԻ ՏԻԿԻՆ Ա. ՄԱՏԱԹԵԱՆՆԵՐՈՒ
Ապահովեցիք ձեր տոմսերը նեցուկով վայրերէն.—
Դեղարաններ՝ Արէլեան, Հասիան, Պուճիքանեան, Emache
(Պապ Խարիս), Արշակ Գալուստեան և թոփաքեան եղբարք
ԾԱՆՈԹ.— Նախորդ ներկայացման ծախուած տոմսեր (Յուլիս 5)
ի գօրու են, եւ կը յանդուրի փոխանակել մինչեւ Հոկտ. 24,
Արսէն Խաննեանի մօտ, Ciné Amirkի դիմաց, առաջին յարկ

Պէրուրահայ բեմաստեղներու խմբակցութիւնը փորձի դրած է
մեծանուն գրագէտ ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ «ԲԱՄԲԱՍԱՆՔ» բանտրախաղը:
Կը ներկայացուի օտս մօտ օրէն:

Մանուէլ Մարուքեան
(1901-86)

Թեիրան

Եղուարդ Չափրաստ
(1891–1974)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՊՐՈՑԻ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀՈՒՄ
Մարտի 5-ին, Չարաթ երեկոյան—1927 թ.

ԵՐԿՐՈՐԳԻ ՆԵՐԿԱՅԱՅՈՒՄ

Պրասան Ե. ԶԱՓՐԱՍՏԻ
Նազին անգամ կը բնադրի
Ֆրանսական գրականութեան գոհարներից

„ԱՆՉԱՓԱՀԱՄ“

Գեղեցիկ պիէտը երեք մեծ գործողութեամբ
ՀԵՂԻՆԱԿ Daris Nicodemi ԹԱԳՄԱՆՅԵՑ Ե. Զ.

ԳԼԽԱՌՐ ԳԵՐԵՐ
„ԱՆՉԱՓԱՀԱՄ“
ՏԻԿ. Զ. ԶԱՓՐԱՍՏ

ՏԻՏՈՒՍ պ. Ե. ԶԱՓՐԱՍՏ	ՃՐԱՆԿԱ Օր. Օ. ՄՈՐԲԱԿՆԱՆՅԱՆ	ԺԻՒԼ ԲԵՐՆԻՆԻ պ. Ա. ՀԱՆՎԵՐՅԱՆ
Սկիզբն ժամը 8-30-ին	ՍԿԻԶՄԱՆ ԵՆ ՈՐԲԵՆԵՐ	ԻԷԺԻՄԷՍԻ Ե. ԶԱՓՐԱՍՏ

ՏԵՂԵՐԻ ԳՆԵՐԸ 15-2 դրան

Վազորը ամսակի ցանկացողները պէտք է դիմեն պ. Մկրտիչ Մկրտչեանին,
իսկ Արթուր և Շարաթ օրերին ժամը 10-12 և 2-5 զպրոցի դասն ձուռ:
Միջնադասնեան նազելու է Գեղարուեստստիւայի նազախումբը:

Հալեա, Պէյրուզ եւ ... Մոնթրեալ

ԾԻԾԱՂԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ
ՍԷՆ ԺՈՋԷՖ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀԸ
Չօրեօբբի 14 Դեկտ. երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին
ՔԱՂԱՔՍ ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԾ ԵԳԻՊՏԱԶԱՅ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒ ԴԵՐԱՍԱՆ
ԱՐՓԻԱՐ ՎԱՐԴԵԱՆ
ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՍ ԸԼԼԱԼՈՎ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ ԿԸ ԲԵՄԱԴՐԷ
ՇԱԲԱԹ ՄԸ ՀՕՐԸ ՏՈՒՆԸ
ՇԱԲԱԹ ՄԸ ՄՕՐԸ ՏՈՒՆԸ
ԽԻՍՏ ԳՐԳՋԱԼԻՐ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԼԻՑ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻԻՆԸ
3 ԱՐԱՐ 1 ՊԱՏԿԵՐ
ՍԻՐԱՑՕԺԱՐ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՊԷՅՐՈՒԹԱԶԱՅ ՍԻՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԳԻՆԵՐ՝ 5, 3, 2 ԼԻՔ. ՈՍԿԻ
Տօմսեբու համար դիմել՝ Ալեմպի փողոց, Պանդոկ ԼԻԻԲՍ, հեռ. 26620.
Պօւրն, Պրօսթա Խօւրի պողոտայ Յօրօ ՇԱՀՆՈՒՐ
Ազարիայի շէնք, դեղաբան ՊՈՒՃԻԳՆՆԵԱՆ
Նօր Հանրնի դիմաց ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Եւ ներկայացման օրը քաճօնի կիճն
Կանուխէն ապահովեցէք ձեր տօմսերը՝

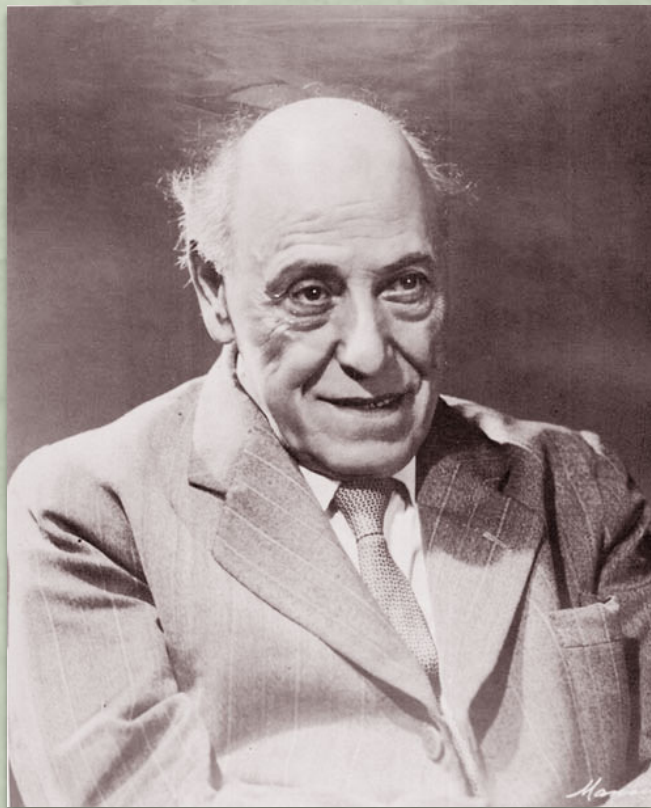
**ՅՈՐԵԼԵՆԱԿԱՆ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ**
ԱՌ Ի ԳՆԱԶԱՏԱՆՔ

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՒՆԻ ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐ ԴԵՐԱՍԱՆ
ԱՐՓԻԱՐ ՎԱՐԴԵԱՆԻ
ԵՐԿԱՐԱՄԵԱՅ ՏԱՌԱՅՈՒԹԵԱՆՑ

Կազմակերպութեամբ
Գաղութիւն 5 Մշակութեան Կարգադրութիւն
ԿԻՐԱԿԻ 9 ՄԱՐՏ 1975
ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 6:30-ԻՆ
ԲԸԹՕ-ԸՈՒԻ ՀԱՆԴԻՍԱՐԱԶՆԻ ՄԷՋ

Գասպար Իփեկեան

Գասպար Իփեկեան
(1883-1952)

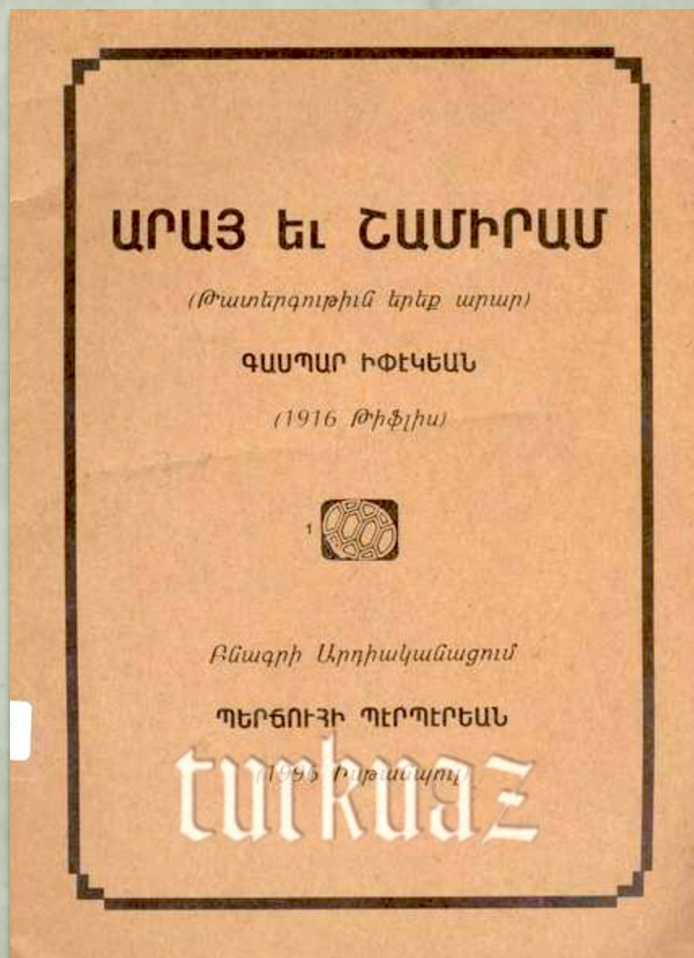
Արամէն Արամեան (Իփեկեան)
(1871-1965)

Մեծերու հետ

Ձախեն՝ Դանիել Վարուժան, Ռուբեն Սեւակ, Յովհաննես Թումանյան,
Կոմիտաս, Գասպար Իփեկեան, Վահրամ Փափազեան

Համազգայինի Թատերասերներու Միութիւն

- 1916 - *Արա եւ Շամիրամ*
- 1928 - Համազգայինի հիմնադրութիւն
- 1930ին – Պէյրուզ
- Բեմադրութիւններ
- 1931 - *Օշին Պայլ*
- 1934 - *Արա եւ Շամիրամ*.
- 1942 - *Ինկած Բերդի Իշխանուհին*
- 1944 - *Հին Աստուածներ,*
- 1945 - *Կայսր*
- Մահը 27 մարտ 1952
- «Համազգայինի Թատերասերներու Միութիւնը» կը կոչուի «Համազգայինի Գասպար Իփեկեան» Թատերախումբ

Գասպար Իփեկեան թատերախումբ

الكلية الارمنية تقدم حفلة تمثيلية « الالهة القراء »

يوم الاثنين الواقع في 16 كانون الثاني 1962 لغاية يوم الاعد 28 من الساعة التاسعة مساءً في التنازرو الكبير

1962

ԵՆԵՁԱՐԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 16-ԷՆ

ՄԻՆՁԵՒ ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28

(ԲԱՅԻ ԵՐԿՈՒՇԱԹԻ ԵՒ ՉԻՆՎԱԹԻ ՕՐԲԵՆ)

ԱՄԷՆ ԳԻՁԵՐ ԺԱՄԸ 9-ԻՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԹԱՏԵՐԱՄԵՐՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

« Գ Ա Ս Պ Ա Ր Ի Փ Է Կ Ե Ա Ն » Խ Ո Ւ Մ Բ Ը

ԻՐ 20-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹՈՎ ԿԸ ԲԵՄԱԳԻԷ

I. ՇԱՆԹԻ

ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐ

12 ՏԵՍԱԿԱՆ

ԿՐԱՆ-ԹԷԱԹԻՒ ՄԷՋ

ՅԱՒԵՆԱԼ ՑԵՐԵԿՈՑՆԵՐ՝ ՁԱՐԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԲԵՐ, Կ.Ե. ԺԱՄԸ 4-ԻՆ

ՅԱՐԱՌԻ ԳՆԱԹ... ԵՐԿԵՍԱԹԻ, ՉՈՒԿԵՍԱԹԻ ԵՒ ՈՐԲԵՐ ՕՐԲԵՐ՝ 4-3-2 L.Ո.
ՇԱՐԱՌ ԳՆԱԹՆԵՐ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԲԵՐ՝ 5-3-2 L.Ո.
ՇԱՐԱՌ ՕՐԲԵՐ, Կ. Ե. ԺԱՄԸ 4-ԻՆ... ԵՆՆԱՆ ՄԱՌԻԲ 2 L.Ո.

ՏՈՐՈՐԸ ԵՍՏՅԱԼ ՇՏԻՒՅԻՆԱԹԵՆ.

ԿՐԱՆ, ՇԱՆՆԻՑՆ, EVA-SPORT, ԿԵՏԻՎ ԱՐԱՐԱՏԻՆ, ՆԱՐԱԳԵՑԻՆԻ ԳՐԱՏՈՒՆ, ՅՈՒԹ ՇԱՆՆԻՑՆ (ԻՆ ՄԻՆԻՆ), ՍԱՆՈՒ ԱՍԿՈՒՑ (ԵՐԿԵՍ), ՄԵՑՈՆ ԳՈՒՐԱ, ԳՈՒՐԱԹՈՒ, ԳՐԱՏՈՒՆ ԿՈՒՐԱՐ, ԿՈՒՑ ԿԵՍՏՆՈՒԹՅԱՆ (1-ԻՐ), ԿԵՆՆԱՆԱՆ ՍՐԲԱՅԻԲ (8-ԻՐ).

ԹԱՏԵՐՈՒՆԻ ԿԻՁԵՆ ԲԱՑ Ե ՅՈՒՆՈՒԱՐ 8-ԷՆ ԱՎԱՍԹ, ԱՄԷՆ ՕՐ Կ. Ա. ԺԱՄԸ 10-ԷՆ 1 ԵՒ Կ. Ե. 5-ԷՆ 8

ՅՈՒՆՈՒ ԱՆԿՆԻՑՆԵՐ

Աղբիւրներ

1. Աբովեան Խ.(աչատուր). «Հայկի մուտքը Հայաստան եւ նրա երեւակայութեան արհաւիրքները յօրինուած Երեւանի ազատագրութեան ժամանակ, 1828 թւականին» (1830). *Երկերի լիակատար ժողովածու ութ հատորով, Եօթերորդ հատոր*, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ հրատարակչութիւն, 1956:
2. Ադալաթեան Նիկողայոս. *Վայ իմ կորած յիտուն ոսկի*. «Հայկական աշխարհ. օրագիր գրականական եւ մանկավարժական», No. 6-7, Օգոստոս-Սեպտեմբեր 1866. Էջ 197-210:
3. Ադամեան Պետրոս. *Քերթուածք հռչակաւոր դերասան Պետրոս Հ. Ադամեանի (1879-1891)* [sic] *եւ կենսագրութիւն*. Սբ. Ղազար, Վենետիկ, 1896:
4. Արփիարեան Արփիար. *Պատմութիւն ժԹ. դարու Թուրքիոյ հայոց գրականութեան*. հրատ. Տպ. Յուսաբեր, Գահիրէ, 1944:
5. Պիդու Ալոյիսիոս (Ալեքսանիոս) Մարիա. *Մարտիրոսութիւն Սրբոյն Հռիփսիմէի*. «Բազմավեպ», ԽԳ (1884), 329-36, ԽԴ (1885), 33-38, 118-123, 211-217, ԽԵ (1886), 25-43:
6. Չեքիեան Հ. Լեւոն. *Հայ թատրոնի սկզբնաքայլերը եւ հայ վերածնունդի շարժումը*. Բ. տպագրութիւն. Հայագիտական մատենաշար «Բազմավեպ» թիւ 7, Վենետիկ, 1987:
7. Թօլեօլեան Մինաս. *Դար մը գրականութիւն 1850-1950*. հրատ. Տպ. Յուսաբեր, Գահիրէ, 1955:
8. Խալաթեան Լեւոն (Խմբ.) *Գովք Արուսին Չօնեղի այբում*. Հրատ. Հ(այկական) Թ(ատերական) Ը(սկերութիւն), Երեւան, 1958:
9. Խորենացի Մովսէս. *Պատմութիւն հայոց*. Երեւանի համալսարանի հրատարակչութիւն, Երեւան, 1981:

10. Մանդակունի Յովհաննես Կաթողիկոս. *Ճառք*, Բ. տպագրութիւն. հրատ. Սբ. Ղազարի տպարան, Վենետիկ, 1860:
11. Յակոբեան Թադէոս. *Անիի պատմութիւն Գիրք երկրորդ*. Երեւանի Համալսարանի հրատարակչութիւն, Երեւան, 1982:
12. Յովհաննիսեան Հենրիկ. *Հայ թատրոնի պատմութիւն XIX դ.* Երկրորդ բարեփոխուած հրատարակութիւն. Նաիրի հրատարակչութիւն, Երեւան, 2010:
13. Նալբանդեան Միքայէլ. «Ազգային թատրոնը Պոլսի մէջ» (17 դեկտեմբեր 1861). *Երկերի լիակատար ժողովածու վեց հատորով, հատոր 3*. հրատ. Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչութիւն, 1982:
14. Շանթ Լեւոն. *Ընդհանուր ակնարկ մը հայ բանահիւտութեան վրայ*. 1943-46. *Լեւոն Շանթի երկերը Հատոր Ը*. հրատ. Համազգայինի «Վահէ Սէթեան» տպարան, Պէյրութ, 2008:
15. Շառոյեան Լեւոն. «Վերյիշելով Սկրտիչ Պէշիկթաշլեանն ու իր ժամանակը (մահուան 150-ամեակին առիթով). «Ազդակ», 3 օգոստոս 2018:
16. Շարասան [Սարգիս Թիւթիւնճեան]. *Թրքահայ բեմն եւ իր գործիչները (1850-1908)*. Տպ. Արաքս, Կ. Պոլիս, 1914:
17. Շիրմազանեան Գալուստ. *Նկարագրութիւնք ինչ ինչ գործոց Կարապետ եպիսկոպոսի՝ վիճակաւոր առաջնորդի Հայոց գաղթելոց ի Տայս*. Բանբեր Մատենադարանի Գիտական նիւթերի ժողովածու. Թիւ 2 (1950). հրատ. ՀՍՍՌ ԳԱ, Երեւան, 1950 105-82:
18. Չափրաստ Եդուարդ. *Մեծն Տիգրան*. հրատ. Տպարան Սեւան, Պէյրութ, 1962:

19. Պարոնեան Յակոբ. *Ազգային ցոցեր. Ամբողջ երկեր 3. 3. Պարոնեանի թիւ 3*. հրատ. Յ. Ս. Սեթեան, Կ. Պոլիս, 1924:
20. ---. *Մեծապատիւ մուրացկաններ*. հրատ. Տպարան Էտվան, Պէյրուզ, 1955:
21. Պէշիկթաշլեան Նշան. *Թատերական դէմքեր*. հրատ. Գեորգ Մելիտինեցի գրական մրցանակի թիւ 4, Անթիլիաս, Լիբանան, 1969:
22. Պողոտարթոս. *Չուգակշիռք*. թրգմն. Զ. Եղիա Թոմաճան, հատ. Դ. Սբ. Ղազարի տպարան, Վենետիկ, 1834:
23. Սարգիսեան Զ. Բարսեղ. *Երկհարիւրամեայ գրականական գործունեութիւն եւ նշանաւոր գործիչներ Վենետկոյ Միսիթարեան միաբանութեան*. Սբ. Ղազար, Վենետիկ, 1905:
24. Սաֆարեան Վ[ազգէն] Զ[մայեակ]. «Սկրտիչ Պէշիկթաշլեանը եւ «Յամազգեաց ընկերութիւն»ը». Պատմա-բանասիրական հանդէս, Vol. 9 No. 4, 1966, էջ 197-206:
25. Սունդուկեանց Գաբրիէլ. *Պէպօ Կօմէդիա երեք արարողածով*. հրատ. տպարան Յովհաննէս Մարտիրոսեանի, Թիֆլիզ, 1876:
26. Ստեփանեան Գ[առնիկ] Խ[աչատուրի]. «Արամեան թատրոնի գործունեութիւնը». «Պատմա-բանասիրական հանդէս» Vol. 4 No. 1(1961), 103-14:
27. Օշական Յակոբ. *Յամապատկեր արեւմտահայ գրականութեան*. Ա. հատոր:
28. ---. *Յամապատկեր արեւմտահայ գրականութեան. տասներորդ հատոր, Յակոբ Օշական Վկայութիւն*. հրատ. Կաթողիկոսութիւն Զայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Անթիլիաս, Լիբանան, 1982:

